

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢА ДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢА ДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІНІҢ МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

Однако промышленный и технологический потенциал Казахстана вполне позволяет поставлять на белорусский рынок в значительно большем объеме продукцию с высокой добавленной стоимостью, что требует соответствующих маркетинговых решений со стороны казахстанского бизнеса.

В-третьих, в структуре межгосударственных торгово-экономических связей преобладает продукция средневысокой и низкой наукоемкости, но не достаточно представлена продукция высокой наукоемкости. Соответственно, повышение удельного веса высокотехнологичной продукции в общей структуре экспортно-импортных операций, в том числе посредством интенсификации кооперационных связей между белорусскими и казахстанскими производителями, позволит повысить уровень конкурентоспособности национальной экономики.

В-четвертых, целесообразно расширить долю услуг, прежде всего капиталоемких и высокотехнологичных, в структуре межгосударственного внешнеторгового оборота.

В-пятых, активизировать работу по привлечению прямых иностранных инвестиций в экономику Беларуси со стороны Казахстана.

Таким образом, торгово-экономическое сотрудничество Республики Беларусь и Республики Казахстан не только успешно и устойчиво развивается, но и имеет значительный потенциал развития по широкому спектру направлений, что полностью отвечает национальным интересам обеих стран.

Список литературы:

1. Договор о дружбе и сотрудничестве между Республикой Казахстан и Республикой Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mfa.kz/images/DogovornayaBaza/Belarus/1817.pdf>. – Дата доступа: 02.10.2016.
2. Договор между Республикой Беларусь и Республикой Казахстан о долгосрочном экономическом сотрудничестве на 2009-2016 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.pravo.by/pdf/2012-57/2012-57\(007-009\).pdf](http://www.pravo.by/pdf/2012-57/2012-57(007-009).pdf). – Дата доступа: 05.10.2016.
3. Внешняя торговля Республики Беларусь: Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2015. – 321 с.
4. Экспорт товаров из Республики Беларусь по странам СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-i-okruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/osnovnye-pokazateli-za-period-s-__-po-___gody_10/eksport-tovarov-respubliki-belarus-po-stranam-sng/. – Дата доступа: 10.09.2016.
5. Импорт товаров из Республики Беларусь по странам СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-i-okruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/osnovnye-pokazateli-za-period-s-__-po-___gody_10/import-tovarov-v-respubliku-belarus-po-stranam-sng/. – Дата доступа: 10.09.2016.
6. Экспорт и импорт со странами ЕАЭС в 2015 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-i-okruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/osnovnye-pokazateli-za-period-s-__-po-___gody_10/eksport-i-import-so-stranami-eaes-v-2015-godu/. – Дата доступа: 10.09.2016.

Нурпеисова Э.Т.

БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ

Башқұрт халқы батыста Еділден шығыста Тобылға дейін, солтүстікте Орта Оралдан оңтүстікте Памир тауларының тарамдарына дейінгі ұлаңғайыр территорияны алып жатқан аймақта мыңнан астам жыл бұрын қалыптасты. Б.з. I мыңж. II жартысында көрсетілген аймақтың бірқатар ру-тайпалық ұйымдары мен халықтары «Башкорт» («баскард», «басгирд» түрлі деректер бойынша) жалпы атауын алғаны жөнінде бізге жеткен деректерден белгілі.

Ру-тайпалық федерациясына біріккен халықтарының басында бір жоғарғы билеуші- «төре» («төрехан», екінші термині- «батша») тұрса да шығу тегі әр түрлі болды. Башқұрттар құрамында финноугрлар да (юрмат, еней және т.б.), үндірандықтар да (усерган, бурзян және т.б.), түріктер де (қыпшақ, табын, мын және т.б.), сонымен бірге башқұрттар құрамына XIII ғ. кірген моңғол ру-тайпалық ұйымдарының өкілдері де (катай, салют, сынгрян және т.б.) болды. Ал башқұрттар қазіргі уақытқа дейін өз шығу тегі туралы ұмытпаған, мысалы, өз руының тарихын білген башқұрт, өзін

башқұрттан басқа жеке ежелгі халыққа жатқызады (мысалы, қыпшақтарға немесе бурджандарға және т.б.). Халықтың атауын біліп қана қоймай, оның құрамындағы өз руының алар орнын және белгіленуін (қыпшақтар құрамында: қара-қыпшақтар, қарағай-қыпшақтар, бушман-қыпшақтары және т.б.), сонымен бірге оның тарихы мен ерекше белгілерін (ұран, ағаш, тамға және құсын) біледі. Осылай «Башкорт»- бір халықтың немесе ру-тайпалық бірлестігінің алғашқы атауы ғана емес, ал сол кезеңнің мемлекеттік құрылымдарына тән өз территориясы, көпшілік билігі, құқығы, қарулы күштері және түрлі ерекшеліктері бар байтақ мемлекеттің, халықтар одағының атауы.

Башқұрттардың этногенез мәселесі (халықтың шығу тегі және қалыптасуы) төтенше түрде күрделі, негізінен көрсетілген жағдай бойынша тарихи ғылымның бүгінгі күні 3 негізгі гипотезасының баршалығымен түсіндіріледі: түркілік, угор және жаңа уақытта үндірандық.

Башқұрт халқы этногенезінің ерекше нашар зерттелген кезеңі ерте кезең -IX-X ғғ. XVIII-XIX ғғ. жеке зерттеушілері (Д. Европеус, И. Фишер, А. Шлецер және т.б.) башқұрттарды түркіленіп кеткен фин-угор тілдік тобына жатқызады. МГУ профессоры С.А. Токарев та осындай ой-пікірді қолдады. Жалпы «фин-угорлар» немесе «угро-финдер» атаулары көрсетілген топтың саны жағынан ең үлкен екі халқының атынан пайда болған: финдар және ертеде славяндар угорлар деп атаған венгрлер. Финдар мен венгрлердің башқұрттарға қандай қатысы бар деген сұрақ туындауы мүмкін. Және осы сұраққа жауап табу мақсатымен фин-угорлық теорияның мазмұнына қысқаша шолу жасап кетейік.

Ғалымдар көрсетілген теорияны дәлелдеуді XII ғ. соңында жазылған венгр хикаясынан бастайды. Сол хикаяда мадьярлардың (мадьяр- венгрлердің өзіндік атауы) шығыстан Паннонияға (қазіргі Венгрия) жолы туралы айтылады. Ол бойынша 884 ж. шығыстан аттанған мадьярлар көпкүндік жолдан кейін Еділ өзенінен өтіп, Суздальға дейін жетті. Содан соң Киев пен Карпат тауларын кесіп, Паннонияға жетті. Деректер бойынша Паннониядағы мадьяр тайпалық одағы жеті тайпадан тұрды және олардың екеуі юрматой және ене деп аталған болатын [4, 66 б.]. Зерттеушілер болса мадьярдың осы екі тайпасын башқұрт халқының ежелгі юрматы және еней тайпаларына ұқсатады.

Папа IV Иннокентийдың моңғол ханына жіберген елшісі Плано Карпини өзінің еңбегінде 1242 жылғы Батый ханның жорығын сипаттағанда былай деп жазады: «Ресей мен Команиядан шыққан татарлар өз әскерлерін венгрлер мен поляктарға қарсы аттандырды....Осыдан кейін пұтқа табынушы мордваларды жеңіп, Ұлы Бұлғарияға келіп, оны талқандады. Содан солтүстікке бастарктарға....» [5, 48 б.].

1253 жылы Алтын Ордаға келіп кеткен католик миссионері Гильом де Рубруктың хабарлауынша: «Еділден 12 күн жүріп өткен соң, біз Ягак деп аталатын үлкен өзенді таптық; ол солтүстіктен паскатирылар жерінен бастап ағады... паскатирылар мен венгрлердің тілі бір» [6, 96б.]. П. Карпинидың бастарктарын және Г. Рубруктың паскатирыларын көптеген зерттеушілер башқұрттар деп түсінеді.

Д.А. Хвольсонның қорытындылары бойынша мадьярлардың алғашқы Отаны Орал тауларының екі жағы, дәлірек Еділ, Кама, Тобыл және Жайық өзенінің жоғарғы ағысы арасындағы территория болды. Олар башқұрт халқының құрамына кірді. Осы пайымдауларында ол да XIII ғ. жиһангерлерінің еңбектеріне сүйенеді. Сол сияқты башқұрт және мадьяр атаулары ежелгі башқұрт тайпасы баджгардтардың атауынан құралған деп есептейді. Осыған байланысты «Баджгард» этнонимының «Мадьяр» және «Башкир» этнонимдеріне айналу кестесін келтіреді:

Баджгард	
Башгард	Баджгард
Башкард	Моджгар
Башкарт	Маджгар
Башкерт	Маджар
Башкирт	Мадьяр
Башкир	

Оның пікірінше батыста бастапқы «б» әрпі «м» әрпіне айналды, ал аяғындағы «д» мүлдем жойылды [7, 669б.].

XX ғ. зерттеушілері де фин-угор теориясының өмір сүру құқысы үшін күресті. Ибн Даст, Ибн Фадлан, Масуди, Әл Балх, Идриси сияқты ортағасыр араб және Г. Рубрук, П. Карпини сияқты еуропа жиһангерлерінің мәліметтеріне сүйенген В.Ф. Филоненко келесі қорытынды жасайды:

1. X ғ. басында башқұрттар қазіргі мекендеген жерлерді мекендеген болатын;
2. олар сол кездің өзінде «башкорт» деген атаумен белгілі болды;
3. башқұрттар және венгрлердің тегі бір;
4. қазіргі кезеңде башқұрттар- түріктер [8, 225б.].

Дема башқұрттарының мекеніндегі Дема (Дим) өзенінің шығу тегі башқұрт халқының қалыптасуына негіз болған угор және мадьяр тайпаларымен байланысты. Ғалымдар бірнеше рет башқұрт-венгрлік лингвистикалық параллелін белгілеген болатын, Венгрияда мынадай этнонимдар бар: «дьярмат» (баш. юрматы), «таркан» (тархан), «ене» (еней) [9, 256.].

Теорияны жақтаушылар қатарында Н.П. Шастина және башқұрт тілтанушысы Д. Киякбаев болды. Қазіргі кезеңде теорияның өмір сүру құқысы жайлы Р.Янгузин өз дәлелдемелерін келтіріп отыр. Сонымен, фин-угор теориясы бойынша башқұрттар:

- Оңтүстік Оралдың байырғы халқы;
- этникалық тегі жағынан угорлар.

Башқұрттардың түркілік шығу тегі туралы екінші бір қайшы теория мәні- башқұрт халқының этникалық өзегін түріктің ежелгі башқұрт тайпалары құрайды. Башқұрттарды түркілер ретінде қарастыратын араб, парсы және ортаазиялық авторларының жазбаларына негізделеді. Олардың арасында Ибн Фадлан, әл- Масуди, , Идриси, Рашид ад Дин, Махмуд Қашғари. Себебі, башқұрт халқына деген қызығушылық ерте кезден пайда болған. Жоғарыда қарастырылып кеткен «башкорт» этнонимі алғаш рет араб-парсы авторларының еңбектерінде IX ғ. еске алынғаны туралы айтқан болатынбыз. X ғ. тарихшысы Әл-Масуди, баутгарттар (башқұрттар) IX ғ. соңында Арал теңізі ауданында болған соғысқа қатысты деп жазады. Сол уақыттың басқа бір авторы Әл –Балх таулы-орманды елді мекен ететін, саны шамамен екі мың адамды құрайтын башқұрттарды білген. Ол башқұрттар ормандармен күшті қорғалған, сондықтан оларды ешкім бағындыра алмаған деп көрсетеді. Бірақ башқұрттар «бұлғарларға тәуелді» болған екен.

Әйгілі ортағасыр филологы Махмұд Қашғаридың «Түрік сөздерінің сөздігі» еңбегінде 29 түрік тайпасы қатарында башқұрттарды да кездестіреміз, ал башқұрт тілі түрік тілдері тобына жатқызылды.

Ғылыми әдебиетте теорияны ұстанғандар қатарына П.И. Рычков (XVIIIғ.), кейін П.С. Назаров, Н.М. Малиевтерді (XIXғ.) жатқызамыз. Нәтижесінде антропологиялық, археологиялық, лингвистикалық, этнографиялық мәліметтерін қолдану арқылы С.И. Руденко, Н.В. Бикбулатов, Н.А. Мажитов, Р.Г. Кузеев теорияны әрі қарай дамытты.

Әйгілі Орал этнографы С.И. Руденко башқұрт халқының қалыптасуында түрлі халықтар қатысқан деген қорытындыға келді. Ал Р.Г. Кузеев бойынша башқұрттар Арал алды далаларын IX ғ. мекендеген, ал Оңтүстік Оралға олар тек қана IX ғ. соңында немесе Xғ. келіп қоныстанды. Олар башқұрттардың шығу тегі мен қалыптасу мәселелерін печенегтердің, оғыздардың, еділ бұлғарларының, қыпшақтар мен моңғолдардың тарихымен тығыз байланыстырады. Осы «кейінгі көшпенділер» ғалымдардың пікірінше башқұрт тайпаларының қалыптасуына үлкен әсерін тигізді. «Ерте көшпенділер» (скиф, сарматтар) өмір сүру салтымен ұқсастық байқалғанымен, кейінгі көшпенділер көбінде басқа болды- оларда жаңа үлгідегі ыңғайлы және жеңіл қылыш, ер-тоқымдар, тасымалды жиылмалы киіз үйлер пайда болды, садақ пен жебе ұштары, жерлеу рәсімдері айтарлықтай өзгерді. «Кейінгі көшпенділер» Оңтүстік Оралға келгенге дейін ұзақ уақыт бойы Арал және Сырдария далаларында көшіп- қонып жүрді, алғаш рет жазбаша деректер оларды IX ғ. дәл осы жерде түсіреді.

Башқұрттардың шығу тегі жөнінде басқа бір теория ол- үндірандық. Ол бойынша қазіргі башқұрттардың ата-бабалары б.з.д. VI мыңжылдықта Месопотамия территориясында өмір сүрді. Содан олардың бір бөлігі Орта Азияға қазіргі Түркменстан территориясына, ал кейін Оңтүстік Оралға қоныстанып, сол жерде башқұрт этносының негізін қалады. Қазіргі кезеңде бұл гипотеза ғылыми болып есептелмейді. Бірақ башқұрт этногенезінде иран-арий компонентінің болу мәселесі толықтай ғылыми және көптеген еңбектерде қарастырылады. Осы мәселені алғаш рет С.А. Галлямов көтерген болатын. Әрі қарай башқұрт тілі мен мәдениетінде сақ-ирандық компонентінің болуын басқа да ғалымдар болжамдайды.

Башқұрттардың шығу тегі мен этносының қалыптасуы мәселесі қазіргі күнге дейін күрделі мәселелерінің бірі болса, башқұрттарды этносқа жатқызбайтындар да бар. Олардың пікірінше башқұрт этнос емес башқұрт тек сословиелік мәртебе ғана. Себебі, Ресей империясында барлық халықтарды этникалық белгі бойынша емес сословиелік белгі бойынша бөлетін болған. Осылай орыс халқының көп бөлігі мемлекеттік, помещик және үлестік шаруалардан тұрды; башқұрттар асаба немесе тептярлар

сословиесіне кіретін болған. Осыдан, асабалар және тептярлар кімдер деген сауал туындайды.

Анықталған әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайда жерге деген вотчиналық құқығынан айырылған және өз қауымынан шығарылған тұлға, асаба болу құқығын жоғалтып, тептярлар немесе келімсектер санатына ауысты. Тептярлар (типтэрэр)- Башкирияда XVII ғ. белгілі сословие. Тептярлардың пайда болуы башқұрт қоғамының жіктелуімен, феодалдану үрдісімен байланысты. Тептярлар сословиесі асабалардан және жасақсыз келімсектерден қалыптасқан.

Алғашқы тептярларды өз қауымынан шығарылған асаба-башқұрттары құраған. Тептярлар тобына түсу, сол топта қатаң түрде бекіну дегенді білдірмеген, жағымды жағдайларда тептяр-башқұрттары өз қауымына оралуы мүмкін болды. 1631-1632 жж. тептярлар үй жасағын және 4 тиын ақшаны төлеп тұрған болатын. 1734 жылы тептярлар сословие құрайды. XVIII ғ. 40-шы жылдары тептярлар Орынбор, Орск және т.б. бекіністерінің құрылыстарына, Илектен Стерлитамақ кемежайына дейін түзды тасымалдауына қатысты. 1747 жылы тептярлық жасағы жан басы салығымен алмастырылды. XVIII ғ. 30-шы жылдары әкімшілік жағынан тептярлар старосталар, мыңдықтар, старшиндар билік ететін екі топқа бөлініп, Орынбор комиссиясының Уфалық және Мензелин әскербасыларына бағынды. 80-шы жылдары тептярлар Уфа қазыналық палатасының есебінде болса, 1798 ж. Орынбор әскери губернаторының есебінде болды. Борыш пен салық түрлері бойынша олар әскери-қызметкерлік сословиелер және мемлекеттік шаруалар аралығындағы орынға ие болды. Тептярлар сословиесі тек қана Орынбор губерниясында ғана болды. XVIII ғ. 90-шы жылдары тептярлар әскери міндет атқаратын халық дәрежесіне аударылды. 1790 ж. бастап тептярлар бір полкты құрастырды, 1798 ж. – 2 полкты ұстап, 1845 ж. дейін өмір сүрді. 1855 ж. тептярлар башқұрт-мещеряк әскерлеріне қосылған болатын. 1866 ж. Башқұрт әскерлерін таратуына байланысты тептярлар сословиесі өмір сүруін тоқтатты. Тептярлар саны үнемі өсіп тұрды: 1735 ж. - 11294, 1767 ж. - 33656, 1796 ж. - 52193, 1834 ж. - 105864, 1858 ж. - 140895 ер адам басын құрады. XIX ғ. соңы мен XX ғ. басындағы санақты өткізу кезінде көптеген тептярлар өздерін этникалық жағынан теңдестірсе, кейбіреулері өздерінің бұрынғы атауларын сақтап қалды. Соңғы рет тептярлар 1926 жылы өткізілген санақта тіркелген болатын [10, 106.].

Сонымен башқұрттарды кейде остяктар қазақтар оларды «естектер», Орта Азия халықтары - нуғай, ноғой немесе татарлар деп атайды. Ресей Федерациясындағы түркі халқы, Башқортастан Республикасының байырғы, бірақ негізгі халқы емес.

Қорытындылай келсек, башқұрт халқының этникалық тарихы күрделі үрдістерінің бірі. Қазіргі кезеңге дейін көптеген зерттеушілер арасындағы пікірталас туғызатын үрдіс. Біз үш теорияның ішінен біреуін жақтаймыз, екіншісін жақтамаймыз деп айта алмаймыз. Бірақ кейінгі зерттеулер башқұрт халқының күрделі этногенез үрдісінің терең және дәлелді ашылуына мүмкіндік туғызады деп сенеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Татищев В. Н. История Российская. – М.- Л., – Т. 1. 1962.-1
2. Бикбулатов Н.В. Башкирская система родства. М.: «наука», 1981-2
3. Рычков П. И. Топография Оренбургская, т. е. обстоятельное описание Оренбургской губернии. – Оренбург: Изд-во Оренбургского отдела императорского РГО, 1887. -3
4. Мольнар Э. Проблемы этногенеза и древней истории венгерского народа. Будапешт, 1955. С.134-4
5. Карпини П. Шығыс елдеріне саяхат: моңғолдар тарихы //2005ж. №1.-5
6. Рубрук В. Путешествие в восточные страны (1253г.). Перевод А.И. Малеина. СПб. 1911- 95- 101 бб.-6
7. Хвольсон Д. А. Известия о хазарах, буртасах, и других // Журнал Министерства народного просвещения, 1868, декабрь, 669-670 бб.-7
8. Филоненко В. Башкиры. Вестник Оренбургского учебного округа. Уфа. 1913.-№ 7-8. отд. III.- 225-226 бб.-8
9. Асылгужин Р.Р. Демские (минские) башкиры; этническая история, культура и численность, Уфа, 2006-9
10. Кудайбергенова Ж.А. Национально-языковое строительство в Казахстане (1946-1960 гг.) (Исторический аспект): Автореф. дисс. ... к.и.н.-А., 1999.-29 с.;-10

Панияз Т.П., Панияз А.П.

ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі геосаясатты талдаудың өзіндік ерекшелігі саясаттың кеңістік-географиялық факторларын қарастырумен, саяси үрдістерді зерттеумен, тұрақты және ұзақ мерзімді сипаттағы